

ԼԱՐՍԻՐ ՄԱՐՏԻԿԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՍՏ. ԿՈՒՐՑԻԿՅԱՆ

ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆԵՐԸ

ՀԱՅՊԵՏՆՐԱՏ

ԿԱՐԾԻՐ ԾԱՐՏԻԿԻ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

ՍՏ. ԿՈՒՐՏԻԿ ՅԱՆ

891.99

Կ-88

ՄԱՐԿԱԿ Է 1961 թ.

ՀԵՐՈՍՈՒ ՀԻՆԵՐԸ

ՊԵՏՏՐԱՏ
ԵՐԵՎԱՆ
1943

1
5590-23.512

СТ. КУРТИКЯН

Г е р о и н и

(На армянском языке)

Армгиз, Ереван, 1943

ՓԱՌԻՔ ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆԵՐԻՆ

1125 թիվ: Թշնամին պաշարել էր Հայաստանի հրաշակերտ Անի մայրաքաղաքը: Մոլսուկման հորդաններից կազմված սովարաթիվ մի բանակի գլուխն անցած՝ Փաթլան անունով ամիրան անընդհատ գրոհում էր Անիի պարիսպների վրա: Քաղաքում գտնվող հայերը հերոսաբար պաշտպանում էին իրենց սիրելի ու նվիրական Անին, նրա սրբազան կուլտուրան ու գանձերը և մի ամբողջ տարի թշնամուն չէին թողնում քաղաքի պարիսպներից ներս թափանցել:

Այդ անհավասար հերոսամարտերի ժամանակ հայ տղամարդկանց կողքին հայտնվեց մի կին, որը կռվողների շարքում անմիջապես աչքի ընկավ իր քաջությամբ: Արհամարհելով մահը, նա պարսպի վրայից կատաղորեն քարկոծում էր քաղաք ներխուժելու փորձեր կատարող վայրագ

Թշնամուն, եղնիկի ճկունությամբ և արագությամբ վազում էր այնտեղ, ուր ավելի սպառնական էր դառնում Թշնամու գրոհը և իր ներկայությամբ մարտի էր ոգեշնչում քաղաքի պաշտպաններին:

Մեր պատմագիրները գրում են, որ այդ առյուծասիրտ հայուհին, չնայած նետերի տարափին, անսասան էր մնում իր մարտական գիրքում, արագ շարժումով իր մարմնից հանում էր Թշնամու արձակած նետերը և դրանցով իսկ խոցում գազազած ոռոխին:

«Առ ոչինչ համարեալ ղխոցուածս նետիցն զոր վիրաւորէին արտաքուստ և էր անուն նորա ըստ արժանի արագութեան իւրոյ, Այծեամս կոչեցեալ» գրում է պատմագիր Սամուէլ Անեցին:

Իր սիրելի հայրենիքի, իր նվիրական մայրենի օջախի պաշտպանության սրբազան գիրքերում զոհված այս հայուհին, Անեցի Այծեմսիկը, անթառամ փառքով է պսակել իրեն: Նրա անունը ոսկի տառերով է գրվել հայ ժողովրդի հերոսամատյանում:

Եվ այսօր, ավելի քան 800 տարի անց, Այ-

ծեմնիկի անվան վերհիշումը սրբազան դող է առաջ բերում մեր սրտերում:

Հայ ժողովուրդն իր բազմադարյան ազատագրական պայքարի ընթացքում ունեցել է իր բազմաթիվ այծեմնիկները—իր հերոսուհիները:

Ահա ավելի ուշ շրջանի, անցյալ դարի վերջերի դյուցազնուհիներից մեկը՝ Զեյթունցի Մարիամը:

Բռնակալության և կեղեքումների դեմ ապստամբության դրոշ պարզած զեյթունցիների շարքում, հրացանը ձեռքին, նա կռվում էր արիաբար, իր անձնվեր ու դյուցազնական կերպարով հերոսությունների ոգեշնչելով զեյթունցիներին: Եվ նրանք կռվում էին առյուծի քաջությամբ: Զեյթունը մնում էր անառիկ, թեև սլաշարման երկաթե օղակի մեջ:

Անցան բազմաթիվ ամիսներ: Սպառվեց զեյթունցիների ռազմամթերքը: Այդ մասին թըշնամին ոչինչ չգիտեր: Միակ փրկությունը կայանում էր դրսի աշխարհի հետ կապի մեջ: Սա-

կայն ռվ կարող էր ճեղքել թշնամու երկաթե
օղակը և կազմակերպել Զեյթունի փրկության
գործը:

— Ես կանեմ այդ, — վճռեց Մարիամը:

Զեյթունցի տղամարդիկ հակառակվեցին:
Ինչպէս կարելի էր թույլ տալ, որ թշնամու գիր-
կը, մահվան գիրկը գնա մի հայունի, մի զեյ-
թունցի կին, երբ դեռ տղամարդիկ կենդանի են:

— Ինձ հետ ոչինչ չի պատահի. թշնամուն
խաբելու համար նպատակահարմար է, որ ես
գնամ: Ես կգնամ և կկազմակերպեմ Զեյթունի
փրկության գործը, — հաստատու վճռական տո-
նով կրկնեց Մարիամը:

Ու նա արհամարհելով մահը և անարգանքը
անցավ թշնամու զորքերի միջով, անցավ պալ-
ժառ ճակատով, որպես դյուցազնունի, և գլուխ
բերեց ապստամբ ժողովրդի փրկության գործը:

Այսօր, հայրենական պատերազմի այս դա-
ժան օրերին, Անեցի Այծեմսիկի ու Զեյթունցի
Մարիամի արժանավոր հետնորդ հայուհիները,
մեր քույրերը, նորանոր սխրագործություննե-
րով հռչակում են հայ կնոջ անունը և հայ ժո-

դովրդի հերոսամատյանում ավելացնում այնպիսի նվիրական անուններ, որոնցով կհպարտանան ապագա սերունդները՝ երկյուղածությամբ ասելով՝

—Փառք հայրենական մեծ պատերազմի մեր Այծհմնիկներին:

ՔՈՒՅՐԸ

Բարձունքում ամրացած հակառակորդն իր կրակային բների թևային կրակով աշխատում էր արգելակել մեր զորքերի առաջխաղացումը: Սակայն անօգուտ: Մարտիկները քայլ առ քայլ առաջ էին շարժվում:

Շուտով թշնամին կրակային նոր միջոցներ կենտրոնացրեց զրոհողների վրա: Մերոնք միառժամանակ մեխվեցին գետնին և մեր հրետանին սկսեց ուժեղ մշակել հակառակորդի առաջավոր եզրն ու կրակային բները: Թշնամու կրակային հեղեղը չէր թողնում, որ սանիտարները շտապ օգնություն հասցնեն վիրավորներին:

Պայթում էին արկերն ու ականները և հո-

դային շատրվան էր բարձրանում դեպի երկինք։
Մահաբեր այդ հեղեղի միջով, օգտագործելով տե-
ղանքի ծալքերն ու թփուտները, առաջ էր շարժ-
վում, ամենի հիշատակ էր սողում մի սևահեր
ու սևաչյա աղջիկ։ Առանց ուշադրություն դարձ-
նելու թափվող արկերին ու ականներին, նա
մոտեցավ առաջին վիրավորին և անմիջապես
կասեցրեց արյունահոսությունը, կապեց աջ թևն
ու գլուխը։ Վիրավորը նայեց այդ լիքն ու կարմ-
րաթուշ աղջկան և նրա գունատ դեմքին մի
թեթև ժպիտ խաղաց։ Ապա դողացին նրա չորա-
ցած շրթները և նա միայն մի բառ կարո-
ղացավ արտասանել։

— ԲՆԵՅՐ...

Սիրուշ Արեշատյանը հասկացավ, թե այդ
միավանկ բառով ինչ էր ուղում ասել վիրավո-
րը։ Նա քնքշորեն, ժպիտը դեմքին, վիրավորի
գլուխը վերցրեց ու հենեց իր կրծքին և ջրա-
մանից մի քիչ ջուր կաթեցրեց նրա բերանը։

Վիրավոր մարտիկը կյանք ստացավ, կար-
ծես վերածնվեց ու խորը շունչ քաշեց։ Ապա
նա էլ ժպտաց քրոջը և մեղմ առաց.

—Որ մեռնեմ էլ, այժմ հանդիստ հոգով
կմեռնեմ, քեզը...

—Դու կապրես եղբայր, վերքդ չնչին բան
է,—ասաց Սիրուշը ու չափազանց զգուշությամբ
վիրավորի գլուխը հենելով մի զինվորական տոպ-
րակի, ինքը սողեսող նորից շարժվեց առաջ՝ մի
ուրիշ վիրավորի մոտ։ Այդ բոլորին քրոջից 15—
20 մետր հեռավորության վրա պայթեց ականը։
Մի փոքրիկ բեկոր կրծեց քրոջ կիսամուշտակի
ձախ թևը, սակայն նա հասավ վիրավորին, արա-
զորեն պայուսակից հանեց սպիտակ փաթաթանն
ու յուզանյութով ծծված դարչնագույն բամբակը
դրեց վերքի վրա, և թեթևորեն կապեց վերքը։

Նվ այսպես, հակառակորդի ուժեղ կրակի
տակ, նա կապեց 14-րդ վիրավորի վերքը։ Վեր-
ջին վիրավորը ծանր դրության մեջ էր. նրա
կյանքը փրկելու համար անհրաժեշտ էր արագ
կերպով օպերացիա կատարել, իսկ դրա համար վի-
րավոր մարտիկին պետք էր մոտ երեք կիլոմետր
դուրս տանել ռադմադաշտից ու հասցնել սանմաս։
Սիրուշը ռիսկ ունեւր մահվան վտանգն արհամար-
հելու, սակայն արդյոք անհրաժեշտ ուժը կու-

նենամբ: Նա մեկ էլ նայեց վիրավորի դժգունած
դեմքին, կապտած շրթունքներին և զգաց, որ
նրա կյանքը կախված էր մազից: Նվ քրոջ փոք-
րիկ մարմնի մեջ կուտակվեց մեծ ուժ. ու նա
անմիջապես վիրավորին վերցրեց իր շալակը և
սկսեց սող տալ: Վիրավորն արդեն կորցրել էր
իր գիտակցությունը: Իսկ Սիրուշն արիաբար ու
հեիհե տանում էր իր ծանր բեռը: Քույրն ար-
դեն անցել էր կեռ ճանապարհը, երբ նրան օգ-
նության հասավ սանիտարը և միասին վիրա-
վորին հասցրին սանմաս:

Սիրուշը հոգնությունից ընկավ գետին,
բայց նորից ոտքի բարձրացավ, ուղղվեց ու
մտավ վիրավորի մոտ:

Նրան հուզված ու ջարդված տեսնելով հարց
տվեցին.

— Ի՞նչ է պատահել Սիրուշ, հո վիրավորը
քո ազգականը չէ:

— Ո՛չ, — պատասխանեց նա:

Հաջող օպերացիայից հետո, երբ վիրավորն
աչքերը բացեց, իր գլխավերևում էլի տեսավ
Սիրուշին: Նա արդեն ճանաչեց սանիտարական

գումարտակի կայտառ աղջկան՝ Սոնյային— Սիրուշին:

Ուկրաինացի ոսկեծամ վիրավորն ուղեց շնորհակալություն հայտնել իր կյանքի փրկչին ու նա թոթովեց մի բառ.

— ԲՐՆԼՐ...

Ինչքան քաղցր, ինչքան մեղմ ու եղբայրական հնչեց այդ մի բառը, մի վանկը:

Սիրուշ Արևշատյանի սիրտը բաբախեց ու փայլեցին նրա խոշոր, սև աչքերը:

Նա իրեն երջանիկ զգաց:

ՀԱՅՈՒՀԻՆ

Այս կենսուրախ, չարաճճի աղջիկը շատ էր սիրում խաղալ վաթսուներեքամյա կոլխոզնիկ Գեորգի Նիկոլոյի հոգու հետ և մեծ բավականություն էր զգում, երբ նա ջղայնացած, ձեռքերը թափ տալով հեռանում էր, անհասկանալի, օսեթերեն բառեր մրթմրթալով քթի տակ...

Այսպիսի դեպքերում Գեորգի Նիկոլոն պարտքյուրոյի քարտուղարին գանդատվում էր.

—Թեթև աղջիկ է, շատ թեթև, և որանդից էլ ընկել է մեր մեջը...

—Ես ձեզ հետ համաձայն չեմ, քեռի Նիկոլո: Ինչո՞ւ է թեթև: Ի՞նչ վատ բան էք տեսել որ...

Գեորգի Նիկոլոն, ծա պարտիզանը, որին մարտական կոլեկտիվում ուղղակի քեռի էին անվանում, անհանգիստ շարժում էր անում, ջղայնանում:

Պարտուրոյի քարտուղար, կապիտան Սանդրո Սարգսյանը զգում էր, որ իր առարկությունը դուր չէր գալիս նրան:

—Սփռո՛ս, հազար ամօռո՛ս,—խռով սրտով կրկնում էր քեռին,—որ Վասիլին նրան գույգ է **ընկել...**

Քեռի Նիկոլոն ակնարկում էր Անահիտ Շահնազարյանի ամուսնուն՝ լեյտենանտ Վասիլի Ռիչկովին, այդ տոկուն ու համեստ ուն մարդուն:

Անյան (այդպես էին կոչում Անահիտին) հագնվում էր տղամարդու նման—բամբակե հաստ շալվար, տելոգրեյկա, գլխին՝ փափախ, մեջքին՝

առաջնակ, իսկ երթի ժամանակ ուսին՝ այնտե՞
մաս: Նա, տղամարդկանց շրջանում իրեն պա-
հում էր չափազանց աղատ ու անկաշկանդ, սրը-
տով խոսում էր ու կատակում մարտակից ըն-
կերների հետ: Նվ այդ ոմանց դուր չէր գալիս:
«Նրանից ի՞նչ կոլոդ դուրս կգա որ...» ասում
էին թերահավատները:

Սակայն, պատերազմի պայմաններում, տա-
ռացիորեն, նույնիսկ բոպենների ընթացքում,
հնարավոր է լինում ճիշտ ճանաչել մարդկանց,
ռազմադաշտի հայելու մեջ աեսնել նրանց իս-
կական դեմքը, ճանաչել իսկական հայրենասե-
րին և մանր, վախկոտ ու մերթեպաշտ մարդուն,
ճանաչել մարդու մեջ այն հատկությունները,
*ինչ որ մեզ հաճախ էի հաջողվում ճանաչել խա-
ղաղ պայմաններում, երբեմն նույնիսկ տարի-
ների ընթացքում:*

...Սակայն կապիտանն ի դուր էր փորձում
համոզել իր կարծիքում անսասան կոլխոզնիկ
պարտիզանին.

— Դուք դեռ նրան մարտում չեք տեսել,
քեռի: Աղջիկ է, կծիծաղի էլ, կերգի էլ, և... տղե-

ըսանց հետ հանաքներ էլ կանի, բայց գործի ժամանակ էլ գործ, մի գուցե ավելի լավ գործ, քան...

Ու, յուրաքանչյուրն իր կարծիքին՝ նրանք բաժանվում էին իրարից:

Ձյունամրրիկներն միջով մարտական կուլեկտիվն այսօր անցել է երեսունհինգ կիլոմետրից ավելի ճանապարհ և այժմ կանգ է առել կիրճից վերև տարածվող ծմակում, մի փոս առողի շերտերու համար:

Մարդիկ ճյուղերից և թփերից ծածկ են սարքում և վառում են խարույկը: Պետք է չորացնել շորերը և քնել խարույկի կողքին:

Տղամարդկանց հետ, հոգնած և ուժասպառ, խարույկի մոտ են ընկել նաև կանայք՝ ռադիստոսի նատալիա Ֆրեչկոն, ավտոմատալոր Անահիտ Շահնազարյանը և հետախույզ Նվդոկիա Ռոմանովան:

Մարմնի այն կեսը, որ խարույկի դեմն է հաճելի տաքություն է զգում, մինչդեռ մյուս

կեսը սառչում է, անհանգստացնում: Սակայն քունը հաղթում է ամեն ինչի: Փակվում են նրանց աչքերը՝ ձյունե անկողնի վրա:

Միառժամանակ անց Անյան զարթնում է ցրտից: Անհրաժեշտ է շուռ գալ և տաքացնել մարմնի սառած կեսը...

Մի անգամ սառնամանիքների միջով դժվարանցանելի կածանով բարձրանալիս, ընկերները նրան ասացին.

—Անյա, հասկացիր, դու կին ես, արի այս երկու ամիսը մնա քաղաքում, հետո նորից կմիանաս մեզ հետ:

Նա ժպտաց և ուրիշ պատասխան չտվեց:

Արդեն երրորդ ամիսն է, որ նա կովկասյան այս բարձրաբերձ լեռներում, խոր կիրճերում ու անտառներում շրջել է մոտ 500 կիլոմետր տարածություն, թրջված ու ցեխոտված քնել է ձյան վրա, հաճախ բաց երկնքի տակ...

... Անցնում էին սխրագործություններով հարուստ օրերը: Թշնամու թիկունքում սովետա-

կան մարդիկ ոչնչացնում էին նրա կենդանի ուժն ու տեխնիկան, պայթեցնում էին կամուրջները, ռազմամթերքի պահեստները, ակադեմիայում էին ճանապարհները և հաճախ անհավասար բայց հաղթական մարտեր էին մղում թըշնամու դեմ:

...Այս անգամ այնպես պատահեց, որ մարտի ժամանակ Անյան և քեռի Նիկոլոն, մի խումբ մարտիկների հետ միասին ընկան իրար շատ մոտիկ—միևնույն խրամատի երկու ծայրերը: Նրանք մի գուցե կողք-կողքի ընկնեին, եթե քեռին նրան նկատելով խրամատի մյուս ծայրը գնացած չլիներ:

Այսօր մարտական կոլեկտիվը դիմադրում էր հարձակվող գերմանական զորքերին, որոնք փորձում էին ճեղքել խիզախների շղթան և պաշարել նրանց:

Դրուժյունը լուրջ էր: Բայց մարտում փորձված հրամանատարը միշտ էլ որևէ ելք գտնում է ամենադժվարին, անհուսալի համարված կացությունից իսկ: Նվ անհ հրամանատարը կարգադրեց լեյտենանտ Ռիչկովին, մի բռնը

մարտիկներին հետ միասին, հեռանալ պաշտպանության հիմնական գծից, շրջանց կատարել անտառով և հանկարծակի հայտնվելով հակառակորդի ձախ թևից, ուժեղ կրակ բացել։ Այդպես էլ կատարվեց։ Թշնամին անակնկալի դալով մի քիչ հետ քաշվեց։

Նրեկոյան դեմ, հակառակորդը համոզվելով, որ թևից հարվածում են չափազանց սակավաթիվ մարդիկ, ուժեղ կրակով նորից առաջ շարժվեց, սպառնալով Ռիչկովի մարտիկներին շրջապատել և կենդանի բռնել։

Հեռվից, իր խրամատից, այդ վտանգը նկատեց Անյան։ Հայուհու թուխ աչքերը փայլեցին, ինչպես սև սաթը, նրա երակներում եռ եկավ լեռնային Ղարաբաղյու աբյուռը և նա խրամատի եզրում կանգնել էր այնպես լարված, ինչպես էգ վագրը՝ երբ վտանգ է սպառնում իր կորյուներին...

Նրա գունատ դեմքին մեծանում էր սև խալը։ Նա ուզում էր ինչ որ մի բան ասել, մի բան անել, լուրջ ու դժվար բան...

Անյան այլևս չկարողացավ համբերել։ Ավ-

տոմատը բարձր պահած, նա խրամատից դուրս
խոյացավ ու գոռաց կանացի իր ամբողջ ուժով.

— Հանձն հայրենիքի, հանձն Ստալինի
ինձ հետ գրոհի...

Ու թշնամու կրակի տակ Անյան թռիչքնե-
լով սլանում էր առաջ, իր ետևից գրոհի տանե-
լով մարտական ընկերներին:

Անիայի անմիջապես կողքից գրոհի էր
գնում նաև քեռի Նիկոլոն...

... Երեկոն իջավ: Կապույտ մշուշն սկսեց
տարածվել անտառի վրա: Կատաղի, խլացուցիչ
մարտից հետո ավելի խորն էր զգացվում իրիկ-
նային խաղաղությունը, ավելի ուժեղ և հանդի-
սավոր էր զգացվում լռությունը: Թշնամին չկա-
րողանալով կենսագործել իր պլանը, հետ էր
շարժվել:

Մարտից հետո բոլորը կոլեկտիվում խո-
սում էին խիզախ և լուրջ Անիայի մասին, որի
գնդակներից երեք հիտլերական գերեզման էին
գտել միայն այդ մարտում:

*
* *

Հաղթանակի գիշերը խաղաղորեն թևերը

տարածեց սպիտակ անտառի վրա: Նրկինքը և լեռնագագաթները ձուլվեցին իրար հետ: Մարդիկ ուրախ էին զգում իրենց, ուրախ և տոնական տրամադրության մեջ:

Անտառի խորքում, դարավոր, մամռապատ ծառի տակ սարքված հյուղակում էլի լավում էր Անիայի զրնգուն ձայնը: Նա երգում էր տանկիստների սիրած երգը.

Три танкиста,
Три веселых друга
Экипаж машины боевой...

Քիչ հետո այստեղ ժողով պիտի կայանա: Մարտական կոլեկտիվի անդամները հավաքվում են մեծ հյուղի մեջ՝ պարտրոլորոյի քարտուղարի շուրջը: Հյուղի կենտրոնում բացավառվում է խարույկը:

—Այս գիշեր,—ասում է պարտրոլորոյի քարտուղարը,—օրակարգում ունենք մի հարց՝ Անահիտ Շահնաղարյանին պարտիայի մեջ ընդունելու հարցը: Մեր Անիային, որը մեզ՝ տղամարդկանցս հետ միասին, երեք ամիս է ինչ

գիրծում է ֆաշիստների թիկունքում և որը դեռ
այսօր ձեզ տարավ հաղթական գրոհի...

Պարտեյուրոյի քարտուղար Սանգրո Սար-
գըսյանը խոսում է կարճ և ինքնագոհ, ուրախ
մի հայացք է գցում հոգնած մարդկանց լուրջ
դեմքերի վրա: Նրա հայացքը հանդիպում է և՛
Անիային: Ինչքան գունատ և հուզված է թվում
նա: Կապիտանն առաջին անգամն է նրան տես-
նում այսքան գունատ, այսքան լուռ...

— Ընկերներ, հիվ է ուզում արտահայտվել:

Ոչ մի ձայն: Մի պահ ամբողջ հյուղակում
խոր լուռություն է տիրում: Միայն լավում է բո-
ցավառվող փայտերի դուրեկան ճարճատյունը...

Այն ժամանակ հյուղակի կիսախավար մի
անկյունից իր հսկայի հասակով վեր է բարձրա-
նում 60-ամյա մի մարդ, ամուր քայլերով մո-
տենում է դեպի Անյան, նրան վերցնում է իր
հողազործ մարդու հաստ բաղուկների մեջ, պինդ
գրկում է, գրկում ու համբուրում ճակատից:

— Ներքի ինձ Անյա, սիրելիս, աղջիկս,—
շշնջում է նա,— ես սխալվեցի, չարաչար սխալ-

վեցի. դու դռնադ աղջիկ ես, տղամարդ աղջիկ,
դու, սիրելիս, արժանի ես մեր պարտիային...

Ու բեկբեկվում է նրա ձայնը:

Անյան հուզված դիտում է կոլխոզնիկ մար-
դու հայրական բարի, շատ բարի դեմքը:

Ու նա նկատում է, որ էլի դողդողում են
պարտիզանի հաստ շրթները և լճանում, լճա-
նում են աչքերը...

ԼԵՌՆԵՐԻ ԱՂՋԻԿԸ

«Երբ կամենում ես գրել կնոջ մասին, գրիչդ
պետք է թաթախես ծիածանի մեջ և թիթեռնիկի
թևիկներից ցանես փոշի»:

Այսպես էր գրում իր ժամանակին Փրան-
սիայի հռչակավոր էնցիկլոպեդիստ Դիդրոն:

Այն, այդպես պետք էր գրել սալոնների
փափկասուն օրիորդների ու տիկիներին մասին:
Բայց երբ խոսքը վերաբերում է մեր ժամանա-
կակից սովետական կանանց ու աղջիկներին—
ռազմադաշտի սովետական հերոսուհիներին, գրի-
չը պետք է թաթախել արյան մեջ և գրել կնոջ

անունը հերոսութեան արյունոտ և սրբազան մատյանում: Ու սրտահույզ երգեր հյուսել այն դյուցազնուհիներին մասին, որոնց քնքուշ, քրոջական սիրտը չընկճվեց պատերազմի դաժանություններէից, արյունից ու մահից և որոնք իրենց եղբայրների ու ամուսինների հետ միասին կըռվեցին ու արյուն թափեցին որպէս մեծ հայրենասերներ...

Գալիք սերունդները սրբազան դոդով կարտասանեն այդ դյուցազնուհիներին անունները:

Վերջերս, դործուղման ժամանակ, ես նրան հանդիպեցի Տ. քաղաքի հյուսիս-արեւելյան մասում գտնվող մի փոքրիկ երկաթուղային կայարանում: Հենակների օգնութեամբ նա փորձում էր քայլել նոր տոտիկ անող մանկիկի նման:

Աղջիկը մի բոսիկ հենվեց ռաւիոլոմներէից երկաթակույտի վերածված վագոնների կմախքին ու նորից մեծ դժվարութեամբ շարունակեց քայլել, յուրաքանչյուր քայլափոխին դողացնելով դեմքի մկանները:

Նրա երկու ոտներն էլ փաթաթված էին սպիտակ փաթաթանով:

Ի՞նչ էր պատահել սարյակի նման փոքրիկ ու սև այս աղջկա հետ:

Մոտենալով ես նրան, առաջարկեցի իմ օգնությունը:

—Ոչինչ, շնորհակալություն, կամաց-կամաց կգնամ մինչև վագոնը,—ասաց նա, ատամների տակ սեղմելով ցավը: Վագոն բարձրացանք:

—Ըստ երևույթին ցուրտն է տարել ձեր ոտները, ընկեր սանիտարուհի,—ասացի ես:

Նրա սևորակ աչքերում խաղաց մի մեղամաղձոտ ժպիտ: Նա մի պահ ոչինչ չխոսեց, իր հայացքն ուղղեց վագոնի լուսամուտից դուրս և խորասուզված դիտում էր կովկասյան ձյունածածկ լեռներն ու անտառները:

Գնացքը շարժվեց: Հիվանդանոց փոխադրվող վիրավոր մարտիկները երգում էին.

В тоске и тревоге
Не стой на пороге,
Я вернусь когда растает снег...

Միանժամանակ լռություն տիրեց, լավում էր միայն գնացքի հետքը ձորի մեջ:

Ես կրկնեցի իմ հարցը: Ու այդ փոքրիկ անհայտ 18-ամյա աղջիկն ինձ պատասխանեց.

—Նախ, ընկեր լեյտենանտ, ես սանիտարուհի չեմ, ապա իմ ոտները ոչ թե ցուրտն է տարել, այլ տաքը, հասկացա՞ք:

—Հասկացա: Ի՞նչպես թե տաքն է տարել.

Պարզապես տաքը, կրակը, խարույկը, հասկացա՞ք:

—Ոչ, ներեցեք, չհասկացա,—կրկնեցի ուշադիր նայելով նրա աչքերի մեջ:

Ես դդում էի, թե ինչ որ պատմություն կա այն թուխաչյա աղջկա հետ կապված և անպայման ուղում էի իմանալ այն: Կասկածելով, որ նա հայ է, ես հայերեն հարցրի.

—Կարձեմ դուք հայ եք:

—Այո:

—Հայաստանից:

—Այո, Լոռուց: Դուք եղե՞լ եք այնտեղ, մեր չքնաղ Լոռում:

—Այո, եղել եմ: Բայց Լոռվա գեղեցկու-

Թյան մտտին հետո կխոսենք: Այժմ խնդրում եմ
ինձ հասկացնել, Թե ինչպես կրակը տարավ ձեր
ոտները:

— Ինչքան համառն եք, ընկեր լեյտենանտ,
ինչի՞ համար եք ուզում անպայման իմանալ:
Բայց լավ: Եկեք պայմանավորվենք այսպիսի,
դուք ինձ համար ճարեք մի բաժակ ջուր, իսկ
ես կպատմեմ իմ պատերազմի շրջանի կյանքը, —
ասաց նա ծիծաղելով:

Ես անմիջապես կատարեցի նրա խընդ-
րանքը:

— Պատերազմի օրերին, — սկսեց նա իր կարճ
պատմությունը, — ես որպես ուսանող գտնվում
էի Մոսկվայում: Ընկեր Մոլոտովի ազդիւոյով ու-
նեցած ելույթը լսելուց հետո, ես անմիջապես
ներկայացա զինվորական կոմիտեիս:

— Ինձ բանակ վերցրեք, ընկեր կոմիտե, —
ասացի:

Նա գլուխը բարձրացրեց և ինձ նկատելով
ժպտաց ու մեղմորեն շշնջաց.

— Դուք դեռ շատ փոքր եք, աղջիկս: Առ-
այժմ գնացեք դպրոց, ձեզ համար սովորեցեք:

Ես մի քիչ հուզված ու ջղայնացած պնդում
եմ իմ պահանջը:

— Ձեզ համար դեռ շատ շուտ է սանիտա-
րուհի լինել, ի դուր մի հուզվեք, — ինձ փորձում
է հանգստացնել կոմիսարը:

— Ես պահանջում եմ ինձ բանակ վերցնել
ոչ թե սանիտարուհի, այլ զնդացրորդուհի, — տա-
քանում եմ ես:

Վերջապես նա հարգեց իմ դիմումը: Ինձ
ուղարկեց № զորամասը:

Կարճ ժամանակամիջոցում ես տիրապե-
տեցի զնդացրին և այնքան հաջող էի կրակում,
որ շատ մարտիկներ հիշելով Չապակի դիվիզիայի
զնդացրորդ Սնկային, ինձ անվանում էին
նրա անունով, թեև իմ անունը Սոնյա է:

Մարտական ուսումն անցա և գնացի ճա-
կատ:

Ես իմ զնդացրով շատ մարտերի մասնակ-
ցեցի: Իմ գնդակներից անհաշիվ գերմանացիներ
իրենց համար գերեզման գտան մեր հողում:
Բայց ահա վերջին մարտերի ժամանակ պատա-
հեց, որ թշնամու դասավորության մեջ շատ

խորանալով կտրվեցինք թիկունքից ու պաշարվելով մի փոքր խումբ մարտիկներէ հետ, ընկանք ֆաշիստների ձեռքը: Նրանք ինձ բռնեցին երբ ես կրակել էի վերջին փամփուռները: Բռնեցին ու որպէս «լեզու» տարան իրենց հրամանատարի մոտ, և հենց այստեղից էլ սկսվում է իմ ոտների պատմությունը:

— Դուք ո՞ր դիվիզիայից եք, — սկզբում կեղծ քաղաքավարությամբ հարց տվեց ֆաշիստական սպան:

— Ես լռեցի:

Նա տոնը մի քիչ բարձրացնելով կրկնեց իր հարցը:

— Ես անանուն դիվիզիայից եմ, — պատասխանեցի ես:

Նա թաքցնելով զայրույթը, շարունակեց իր հարցերը.

— Ի՞նչքան զորք կա ձեր հատվածում:

— Չեմ հաշվել, կարիք չեմ ունեցել հաշվելու:

Ոտից գլուխ լափելով ինձ, նա արհամարհանքով և զայրույթով լի մի հայացք գցեց ինձ վրա ու գոռաց.

—Նման պատասխանների համար դուք
կգնդակահարվեք: Չե՞ք ուղղում խնայել ձեր կյան-
քը: Հէ՞ որ դուք դեռ փոքր եք, ինչո՞ւ հրաժար-
վել այս կյանքից, քանի հնարավորություն ու-
նեք այս աշխարհը վայելելու:

Տիրեց լռություն:

Նրա գոռոցներն ու համոզելու փորձերը ոչ
մի արդյունք չավեցին:

Այն ժամանակ սպան սպառնաց դաժան
տանջանքներով:

Ես դիտում էի սպայի կատաղած դեմքը,
դիտում էի սառնարյուն և ոչ մի գթություն
չէի սպասում այդ վայրագ դեմքից:

Երբ հա ելի սպառնալիքով կրկնեց իր հար-
ցը, ես ինձ չկարողանալով դապել գոռացի:

—Պարոն սպա, ես միտցն գիտեմ իմ գըն-
դացիքը և այն, որ մինչև այժմ վատ չի գործել
այդ գնդացիքը: Ուրիշ ոչինչ:

—Ուրիշ ոչինչ,—կրկնեց գաղաղած սպան,
արյունախում աչքերը ինձ վրա բեռնելով:

Հիալերականները խարույկ էին վառել տա-
քանալու համար: Սպայի կարգադրությամբ ինձ

ուժով քարշ տվին այդ խարույկի մոտ և ոտներս
մոտեցրին կրակին: Կատաղած, արյունակալած աչ-
քերով սպան հրամայեց, որ ոտներս ավելի մո-
տեցնեն կրակին:

Ցավին չդիմանալով ես կիսագիտակից վի-
ճակում գոռացի.

— Գաղաններ, դուք ուղում եք ինձ այրել,
տանջամահ անել, բայց արդեն ես ձեզ նման
հարյուրավորներն եմ ուղարկել մյուս աշխարհը:
Դուք թանգ կհատուցեք այս գաղանություննե-
րի համար:

Այդ բոլորն մերոնք հրետանային և ակա-
նանետային ուժեղ կրակ բացին խարույկի ուղ-
ղությամբ: Գերմանացիները խուճապահար թաք-
նըվեցին զանազան տեղեր: Ես ինձ գցեցի մի
փոսի մեջ և այրվածքի սուր ցավերից բացի ու-
րիշ ոչինչ չէի զգում:

Զգիտեմ ինչքան ժամանակ էր անցել, մեկ
էլ գլուխս բարձրացրի և ինչ տեսեմ, մերոնք
կանգնել էին գլխիս և ուրախ, հուզմունքից
դողացող ձայնով աղաղակում էին.

— Սոնյա, Սոնյա ջան, դու կենդանի՞ ես,
դու ապրում ես...

Եվ մարտական հղբայրներս փաթաթվում
էին վզովս, փաթաթվում ու համբուրում:

— Ի՞նչ է, ինձ մեռած էիք կարծում: Դեռ
ես ձեզ հետ շաա գրոհների կգնամ, հաղթական
գրոհների,— կրկնում էի ես, կսկիծս զսպելով
ատամներիս տակ և թեով սրբելով ուրախությանս
արցունքները...

Սա հրաշք չէր, այլ իրականություն: Ես
փրկված էի:

Ինչպես տեսնում եք, ոչ միայն ցուրտը,
այլև տաքն էլ է տանում ոտները: Բայց նրանք
չկարողացան ինձ ընկճել,— վերջացրեց իր
դյուցազնապատումը՝ Լոռվա հպարտ լեռների
աղջիկը՝ Սոնյա Ջիլինգարյանը:

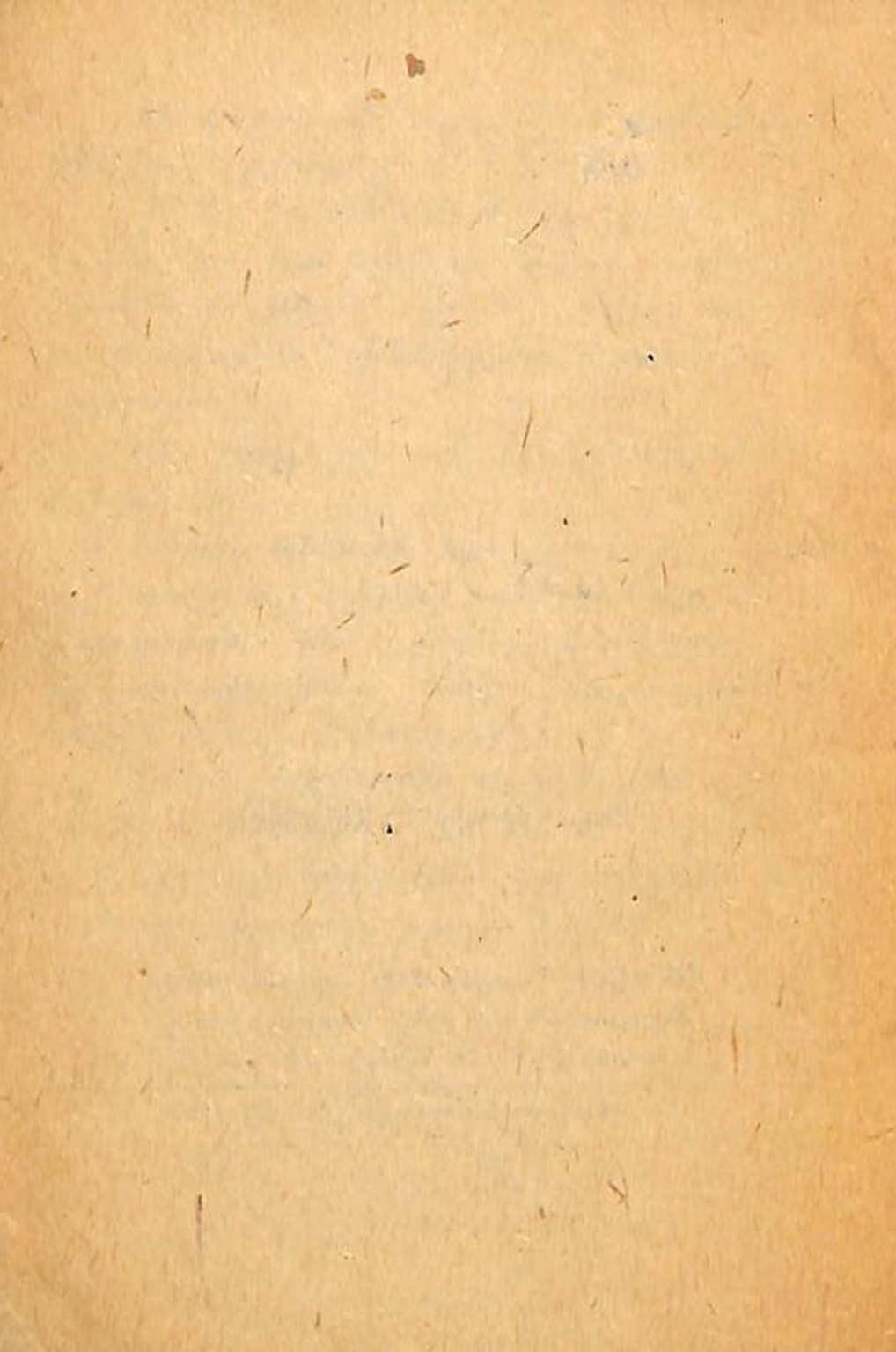
Ու նա՛ հայրենասեր աղջիկը, լուռ լուսա-
մուտից շարունակում էր դիտել բարձրացող
արևի գունդը, Կովկասյան սպիտակափառ լեռ-
ներն ու կապույտ, փիրուզյա երկինքը:

Պատ. խմբագիր՝ Հ. ՄԵԼԻՔՅԱՆ

ՎՖ 01888. Պատվեր 748: Տիրաժ 10000:
Տպագրական 0,9 մամ: Ստորագրված է
տպագրության 20 նոյեմբերի 1943 թ.

Հայկատնրատի տպարան, Երևան 1943

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. գրադ.

FL0040930

4. 50 2946

